TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY TAJRIBA VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Axmadjonova Sanobar Otabek qizi
sanobar161997@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm sohasini rivojlantirishda yetakchi davlatlar (Ispaniya, Singapur, Turkiya, Gruziya, Butan, Estoniya va boshqalar) tajribasi tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, "aqlli destinatsiya" konsepsiyasi, barqaror turizm va davlat-xususiy sheriklik kabi innovatsion yondashuvlar yoritilgan. Xorijiy tajribaning O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Annotation. The article analyzes the experience of leading countries in tourism development and examines innovative approaches such as digitalization, smart destinations, sustainable tourism and public-private partnership, with recommendations for Uzbekistan.

Kalit so'zlar: turizm, xorijiy tajriba, innovatsiya, aqlli destinatsiya, barqaror turizm, raqamlashtirish, davlat-xususiy sheriklik, turistik brend.

Kirish

Turizm jahon iqtisodiyotining eng dinamik tarmoqlaridan biri bo'lib, yalpi ichki mahsulot, bandlik va valyuta tushumlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Jahon sayohat va turizm kengashi (WTTC) ma'lumotlariga ko'ra, sektor global YaIMning o'n foizga yaqin qismini ta'minlaydi [1]. Pandemiyadan keyin tarmoq tez tiklandi, ammo raqobat kuchaydi va sayyohlarning talablari o'zgardi [2; 3].

O'zbekistonda turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. 2016-yildagi Prezident farmonidan boshlab vizalar soddalashtirildi, infratuzilma kengaytirildi, tarmoq huquqiy jihatdan tartibga solindi [4; 5; 6]. Shunga qaramay, xizmat sifati, mahsulot diversifikatsiyasi, raqamlashtirish va mintaqaviy brendlash bo'yicha muammolar saqlanib qolmoqda. Shu bois xorijiy tajribani o'rganish dolzarbdir.

Turizm destinatsiyasining rivojlanishi R. Butler tomonidan taklif etilgan "turistik hudud hayotiy sikli" modeli orqali izohlanadi. Unga ko'ra destinatsiya kashf etilish, o'sish, barqarorlashuv bosqichlaridan o'tadi va yangilanmasa, tanazzulga uchraydi [7]. Shu sababli innovatsiya destinatsiya raqobatbardoshligini saqlashning asosiy sharti hisoblanadi. M. Porterning raqobat ustunligi nazariyasi ham tarmoq klasterlari, sifatli talab va davlat siyosatining o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi [8].

Xorijiy tajriba

Ispaniya. Mamlakat dunyodagi eng ko'p tashrif buyuriladigan davlatlardan biri bo'lib, 2023-yilda 85 million atrofida xorijiy sayyoh qabul qildi [9]. Ispaniya tajribasining muhim jihati "Smart Destination" modeli bo'lib, unda destinatsiyalar sertifikatlanadi, ma'lumotlar markazlashtirilgan tarzda yig'iladi va yo'nalishlarni boshqarishda qo'llaniladi. Davlat tomonidan yuritiladigan SEGITTUR agentligi bu jarayonni muvofiqlashtiradi [10]. Mavsumiylikni kamaytirish uchun qirg'oq turizmidan tashqari madaniy, gastronomik va qishloq turizmi ham rivojlantirilgan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Singapur. Singapur Turizm kengashi (STB) turizmni sanoat sifatida boshqaradi: tarmoq transformatsiya xaritalari asosida rejalashtiriladi, xizmat sifati standartlari joriy etiladi, kadrlar tayyorlash va texnologiyalarga investitsiyalar rag'batlantiriladi [11]. Mamlakat biznes-turizm (MICE), tibbiy va tadbirlar turizmida kuchli pozitsiyani egalladi.

Turkiya. Turkiya "hammasi kiritilgan" paketlar, kuchli aviatsiya tarmog'i va sog'liqni saqlash turizmiga tayangan holda yiliga 50 milliondan ortiq sayyohni qabul qilmoqda [12]. Davlat reklama kampaniyalarini, xususiy sektor esa mehmonxona infratuzilmasini rivojlantirishda faol ishtirok etadi.

Gruziya. Gruziya vizasiz rejimni kengaytirdi, yagona turistik brend yaratdi va Tbilisi, Batumi kabi shaharlarni mintaqaviy markaz sifatida targ'ib qildi. Vino turizmi va gastronomiya milliy brendning asosiga aylandi. Bu tajriba O'zbekiston uchun, ayniqsa, mintaqaviy o'xshashlik tufayli foydali.

Butan. Butan "yuqori qiymat, kam hajm" siyosatini yuritadi. Turistlardan kunlik barqaror rivojlanish to'lovi (SDF) olinadi va tushum ekologiya hamda jamoa manfaatlariga yo'naltiriladi [13]. Bu model ommaviy turizm bosimidan qochish va madaniy merosni saqlash imkonini beradi.

Estoniya. Estoniya o'zining raqamli davlat tajribasi (e-Residency, elektron xizmatlar) orqali raqamli ko'chmanchilar va innovatsion biznes uchun jozibador makonga aylandi [14]. Bu "raqamli turizm" va uzoq muddatli qolish yo'nalishlari uchun namuna bo'la oladi.

Innovatsion yondashuvlar

1. **Aqlli turizm va raqamlashtirish.** Katta ma'lumotlar (Big Data), sun'iy intellekt, mobil ilovalar va kontaktsiz to'lov tizimlari sayyoh tajribasini shaxsiylashtiradi [15; 16]. Aqlli destinatsiyada sayyohlar oqimi real vaqtda kuzatiladi va resurslar samarali taqsimlanadi.
2. **Barqaror va mas'uliyatli turizm.** Kosta-Rika ekoturizm va ekologik sertifikatlash tizimi orqali tabiatni asrash va daromad olishni uyg'unlashtirdi [17]. Barqaror turizm tamoyillari ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlarni birgalikda hisobga oladi [18].
3. **Madaniy va tajribaviy turizm.** Zamonaviy sayyoh ko'rish bilan cheklanmay, mahalliy hayotda ishtirok etishni, hunarmandchilik va oshxona madaniyatini boshdan kechirishni istaydi [19].
4. **Davlat-xususiy sheriklik (DXSh).** Yetakchi davlatlarda infratuzilma, marketing va kadrlar tayyorlashda davlat va biznes resurslari birlashtiriladi. Bu moliyaviy yukni taqsimlaydi va sifatni oshiradi [20].
5. **Brendlash va destinatsiya marketingi.** Yapon "Visit Japan" kampaniyasi (2003-yildan) davlat tomonidan izchil marketing orqali sayyohlar oqimini sezilarli oshirish mumkinligini ko'rsatdi [21].

O'zbekiston uchun tahlil va takliflar

Mamlakatda ommaviy vizasiz rejim va elektron viza joriy etilgani, 2019-yilda "Turizm to'g'risida"gi qonunning yangi tahriri qabul qilingani sohaning huquqiy poydevorini mustahkamladi [4; 5; 6]. Xorijiy tajribaga tayangan holda quyidagi yo'nalishlar tavsiya etiladi:

– yagona raqamli turistik platforma va "aqlli destinatsiya" modelini Samarqand, Buxoro, Xiva va Toshkent misolida sinovdan o'tkazish (Ispaniya tajribasi);

– mavsumiylikni kamaytirish uchun ekologik, qishloq, gastronomik, tibbiy va ziyorat turizmini rivojlantirish (Turkiya, Gruziya);

– tarmoqda xizmat standartlari va kadrlar malakasini oshirish tizimini kuchaytirish (Singapur);

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

– tarixiy shaharlarda ortiqcha yuklamani nazorat qilish va barqaror rivojlanish mexanizmlarini joriy etish (Butan, Kosta-Rika);

– DXSh asosida infratuzilma va marketing loyihalarini kengaytirish;

– mintaqaviy brendlarni yagona milliy brend bilan uyg'unlashtirish.

Xulosa

Tahlil shuni ko'rsatadiki, turizmda muvaffaqiyat yagona omilga emas, balki davlat siyosati, innovatsiya, xizmat sifati va barqarorlikning o'zaro uyg'unligiga bog'liq. Ispaniya aqlli boshqaruv, Singapur institutsional samaradorlik, Gruziya brendlash va liberallashtirish, Butan barqarorlik, Estoniya raqamlashtirish borasida o'rnak bo'la oladi. O'zbekiston uchun xorijiy tajribani bevosita ko'chirish emas, balki milliy xususiyatlar va resurslarga moslab, bosqichma-bosqich qo'llash maqsadga muvofiqdir. Raqamli infratuzilma, kadrlar salohiyati, barqaror rivojlanish va davlat-xususiy sheriklik turizmni uzoq muddatli o'sish drayveriga aylantirishning asosiy shartlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. WTTC. Travel & Tourism Economic Impact Research. London: World Travel & Tourism Council, 2023. https://wttc.org
2. UNWTO. World Tourism Barometer. Madrid: UN Tourism, 2023–2024. https://www.unwto.org
3. Gössling S., Scott D., Hall C.M. Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19 // Journal of Sustainable Tourism. 2021. Vol. 29(1). P. 1–20.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrdagi PF-4861-son "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 3-fevraldagi PF-5326-son "Turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash bo'yicha qo'shimcha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni.
6. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri), 2019-yil 18-iyul, ZRU-549-son.
7. Butler R.W. The concept of a tourism area cycle of evolution: implications for management of resources // The Canadian Geographer. 1980. Vol. 24(1). P. 5–12.
8. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
9. Instituto Nacional de Estadística (INE), Spain. Frontur: Movimientos turísticos en fronteras, 2023. https://www.ine.es
10. SEGITTUR. Destinos Turísticos Inteligentes: Manual operativo. Madrid, 2015–2023. https://www.segittur.es
11. Singapore Tourism Board. Tourism Industry Transformation Map. Singapore, 2017–2023. https://www.stb.gov.sg
12. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Turizm İstatistikleri. Ankara, 2023. https://www.ktb.gov.tr
13. Tourism Council of Bhutan. Sustainable Development Fee (SDF) materials. Thimphu. https://www.tourism.gov.bt
14. e-Residency of Estonia. Official portal. https://www.e-resident.gov.ee
15. Gretzel U., Sigala M., Xiang Z., Koo C. Smart tourism: foundations and developments // Electronic Markets. 2015. Vol. 25(3). P. 179–188.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

16. Buhalis D. Technology in tourism: from information communication technologies to eTourism and smart tourism towards ambient intelligence tourism // Tourism Review. 2020. Vol. 75(1). P. 267–272.
17. Instituto Costarricense de Turismo (ICT). Certificación para la Sostenibilidad Turística (CST). San José. https://www.ict.go.cr
18. UNEP & UNWTO. Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. Paris–Madrid, 2005.
19. Richards G. Cultural tourism: a review of recent research and trends // Journal of Hospitality and Tourism Management. 2018. Vol. 36. P. 12–21.
20. Hall C.M. Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships. 2nd ed. Harlow: Pearson Education, 2008.
21. Japan National Tourism Organization (JNTO). Visit Japan Campaign and tourism statistics. Tokyo. https://www.jnto.go.jp

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.